

הרב גבריאל קדוש

בין יום הכיפורים לסוכות

בחג הסוכות לא התרחשו אירועים גדולים, לא יצאנו לחרות ולא קבלנו את התורה, לא המלכנו את הקב"ה למלך ואף לא התבשרנו במחילה וסליחה. בחג הסוכות אנו מציינים את אופן ההגנה וההנהגה של הקב"ה אותנו במדבר. גם אופי העבודה של הימים הנוראים לעומת אופי העבודה של ימי הסוכות שונה, בימים הנוראים חוונו את חוויית היראה, לעומת ימי הסוכות, שהם ימי שמחה ואהבה. בימי הדין אנו מכוונסים בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ובימי חג הסוכות אנו יוצאים החוצה לסוכה הארעית. גם עניינם של הימים הללו שונה הוא לחלוטין. בימי הדין אנו עסוקים בעבודת ה' שלנו, בתשובה ובקרבת אלוקים, אנו עסוקים בהמלכתו של הקב"ה עלינו ועל כל העולם כולו, לעומת זאת בחג הסוכות אנו מציינים את הדאגה של הקב"ה לחיים הממשיים של עמו ישראל, כרחם אב על בנים.

א. מלך ואבא

שתי בחינות של התגלות הקב"ה אל עם ישראל קיימות בחגי תשרי, הבחינה של 'מלך' והבחינה של 'אב'. שתי בחינות אלו באות לידי ביטוי בתפילות הימים הנוראים: 'היום הרת עולם, היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים, אם כבנים, אם כעבדים. אם כבנים, רחמנו כרחם אב על בנים. ואם כעבדים, עינינו לך תלויות, עד שתחננו ותוציא כאור משפטנו, איום, קדוש'.

הקב"ה שופט אותנו בימים הנוראים בבחינת מלך, ומושיב אותנו בסוכות בחג הסוכות בבחינת אב. הדאגה של ה' לעמו במדבר, לחיי היום-יום הפשוטים של מדור ומחיה עולה משתי הדעות המובאות בגמרא (סוכה יא ע"ב):

תניא: (ויקרא כג) 'כי בסכות הושבתי את בני ישראל' - ענני כבוד היו, דברי רבי אליעזר. רבי עקיבא אומר סוכות ממש עשו להם.

לפי דעת רבי עקיבא, שהיו אלה סוכות ממש, הטעם לחג הסוכות אינו קשור לניסים ולמופתים, אלא הוא ציון להשגחה הפשוטה והבסיסית לצרכי חיינו הטבעיים כאכילה, שתייה ומקום לינה. ציון להשגחת ה' עלינו כמו אב הדואג לבניו האהוביו. אך גם לפי הדעה שהסוכות הם זכר לענני כבוד, אין מדובר בעניינים רוחניים אלא בסיפוק הגנה חומרית מפני פגעי הטבע המדבריים. גם לדעה זו, מדובר בדאגה חומרית לצרכינו במדבר ולא בעניין רוחני. הענן היה מיישר את הדרך ומכבס ומגהץ את הבגדים. ואלו דברי המשנה ברורה (ס' תרכה ס"ק א) על החובה לדעת את טעם חג הסוכות ולכוון לטעם זה:

וכתבו האחרונים שיכווין בישיבתה שצונו הקב"ה לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים וגם זכר לענני כבוד שהקיפן אז עלינו להגן עלינו מן השרב והשמם.

וכל זה לצאת ידי המצווה כתיקונה...

רואים אנו שלפי שני הטעמים הסוכה מסמלת הגנה פיזית של הקב"ה על עם ישראל, אלא שהחילוק בין הטעמים הוא האם הדאגה לצרכינו הטבעיים נעשתה בדרך הטבע או בדרך נס.

הרב משה בלייכר שליט"א מבאר את החילוק בין מלך לאב:

הקשר בין אב לבן הוא שונה לגמרי, הוא הרבה יותר טבעי ובסיסי - זהו קשר עצמי מהותי שאינו יכול להינתק, **קשר שמתחיל מעצם החיים**. הבן תמיד שייך לאביו, הוא המשך הופעת החיים של אביו, מה שקיים באבא מופיע בעצם חייו של הבן, לכן האב אוהב אותו תמיד באופן טבעי. קשר החיים הזה מתבטא בהתעניינותו של האב בכל פרטי חייו הטבעיים של הבן ובדאגה האבהית לכל צרכיו. דווקא הדאגה לנורמליות הפשוטה של החיים מבטאת את עומק הקשר... אנו שייכים בקשר עצמי אל החיים האלוקיים, זוהי כל שאיפת חיינו. הטבע האלוקי חקוק בנו, בין אם נגלה אותו ובין ננסה להתעלם ממנו, זהו קשר נצחי שלא ניתן לנתקו. 'ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזב את עמי ישראל'. חז"ל אומרים שישראל - אף על פי שחטאו נקראים בנים, ולא סתם בנים אלא 'בני מעלייא' - בנים טובים ומעולים. רק כאשר יש בעולם עם שהם 'בנים אתם לד' א-להיכם', עם שבעצם תכונת החיים הנורמלית שלו מגלה את הרצון האלוקי - כמו בנים לאבא - הקדושה האלוקית שתופיע בעולם תהיה חיצונית לעצם החיים ולא תוכל **לרומם ולקדש את החיים כולם**.

חג הסוכות הוא ההשלמה של כל מערכת החגים. בחג הפסח יצאנו לחרות, בניסים ונפלאות 'לקחת לו גוי מקרב גוי', אך עדיין עלינו לבנות ולשכלל את הקשר המיוחד שלנו עם רבש"ע. במתן תורה - בחג השבועות קיבלנו הצו האלוקי, את מהות נשמתנו, את יסוד חיינו, ובחג הסוכות אנו מגלים את הקשר בפועל, הקשר המיוחד והעמוק - קשר שאינו ניתן לשינוי ולניתוק - בינינו לבין רבש"ע. קשר של אהבה, קשר של אב ובן.

ב. סוכות של אמונה

אך המתבונן בעומק עניין הסוכה יגלה שלא דייקנו בתחילת דברינו אודות חג הסוכות. מדברינו נראה היה שבסוכות יש התגלות של יחס הקב"ה אלינו ואין התגלות של יחסנו כלפי הקב"ה. אולם אין זה מדויק, שהרי הקב"ה מעיד בעדות נאמנה על חסד נעורינו במדבר. כאשר הנביא ירמיהו (ב, ב) רוצה להביע את אהבתו של הקב"ה אלינו, הוא מציין את הליכתם של ישראל אחריה במדבר, בתור דבר ראשון ומרכזי שריבונו של עולם זוכר לנו לטובה: 'כה אָמַר ה' זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבְתָּ כְּלוּלְתֶיךָ לְכַתֵּךְ אַחֲרַי בְּמִדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה'. חסד עשיית הסוכות שעשה הקב"ה עם ישראל, היה כרוך בחסד האמונה שהאמינו בהקב"ה בלכתם במדבר. הנצי"ב (העמק דבר, ויקרא כג, מג) בדבריו אודות

תכלית חג הסוכות, כרך את היחסים הדו-כיווניים בין עם ישראל לאלוקיו זה בזה. הוא ראה בחג הסוכות ביטוי לאמונה שלנו בקב"ה, וביטוי לחסד ולהגנה של הקב"ה עלינו: ...וממוצא דברינו בא ענין סוכה לשתי תכליות. לכל יחיד מישראל בפ"ע בא לחזק בטחון ואמונה בצרכי בני אדם. ומש"ה צוה הקדוש ב"ה לצאת מדירת קבע ולישב בדירת עראי ז' ימים. שנית בא לכלל ישראל לזכור ענין הגנת הקב"ה על ישראל במלחמתם...

יש בסוכה ביטוי של אמונה ודאגה של הקב"ה לעם ישראל, אך גם יש מימד נוסף, ביטוי של אמונה שלנו בהקב"ה. נמצאנו למדים שחג הסוכות הוא חג של אמונה הדדית, שאנו מאמינים בהקב"ה והוא מאמין בנו, 'פארו עלי ופארי עליו וקרוב אלי בקוראי אליו'.

ג. בין יוה"כ לסוכות

המהלך אשר התחיל בראש השנה ויום הכיפורים אינו יכול להיפסק במוצאי יום הכיפורים. הדמיון למלאכים ביום הכיפורים בנה בנו קומה רוחנית גבוהה של טהרה ושל ניתוק מהחומר, אשר ביטויה הוא הפסקת האכילה והשתייה, ושאר איסורי יום הכיפורים, יחד עם התפילות והסליחות. אך עבודת ה' בעולמנו אינה יכולה להיות מורכבת אך ורק מרוחניות, כי עניינה של הרוחניות להופיע בעולם הגשמי. על מנת כן נדרשנו לחג הסוכות, שהוא כביכול חג של סמלים גשמיים: סוכה של דפנות וארבעת המינים. אך לסוכה 'גשמית' זו אנו נכנסים עם המטענים הרוחניים הגבוהים שהבאנו עמנו מיום הכיפורים. יש כאן יחס נכון ושקול. הרב קוק בספר 'מאורות הראי"ה' (ירח האיתנים, 'אחדות ושניות', בין יוה"כ לסוכות עמ' ערה) מבטא זאת:

הרוחניות, מלבד עדניה הגדולים לאין תכלית כשהיא לעצמה, היא נותנת עז וגדולה גם לחיים החומריים. וכשאתה רואה שמתגבר החפץ בקרב האומה לבסס את חייה החומריים, סימן הוא, שהרוחניות התגברה בעולם, עד שהתרוממה גם מעלת החומריות, הדרושה להשלמת תכנית היצירה. כשהרוחניות מתגברת אז מוצאים בני האדם טעם לחייהם, אז הם מבינים ומרגישים שכדאי לחיות. ערך החיים אז הולך ועולה, ועל כן מבקשים אז בני האדם לבסס יותר את החיים החומריים, שיהיו יותר בטוחים, יותר רחבים ונאים. אז ירבה בעולם שלום אהבה וחדוה, 'אז ימלא שחוק פינו ולשונונו רנה' (תהילים קכו, ב).

השמחה בחג הסוכות, קשורה בקשר ישיר למדרגה הרוחנית שביום הכיפורים. דווקא מתוך אותה רוממות של ימי הדין אנו מגיעים לסוכה, לחיים, למצוות האכילה והשינה בסוכה, שמביאה אותנו לשמחה וחדוה, למציאות של חיים שלמים. המעבר בין יום הכיפורים לסוכות מבטא את שיא מעלתו של הקודש, שבא לידי גילוי בחול.

ד. סוכות וארץ ישראל

בשם הגר"א מובא רמז לקשר בין חג הסוכות לארץ ישראל, מהפסוק 'וַיְהִי בַשָּׁלֹם סָכוּ וּמְעוֹנָתוֹ בְּצִיּוֹן' (תהלים עו, ה). לפי מה שנתבאר לעיל אפשר להוסיף קשר נוסף. לכאורה נראה שהן הסוכה והן ארץ ישראל הן הצד החומרי. אך מה מעלתה של הסוכה? מה מעלתה של ארץ ישראל? הצד הפנימי והרוחני שלהן, הוא זה שנותן להם את קדושתן. הרב קוק זצ"ל (מאורות הראי"ה לירח האיתנים עמ' רצט) כתב על הקשר בין הסוכה לארץ:

חג הסוכות בכללו הוא כ"כ מחובר לקדושת הארץ ושמחת פירותיה, עד שלמדנו חז"ל שצריך לעבר את השנה כדי שיהיה החג באסיפת הפירות... קדושת הארץ שהיא הבסיס לרוב המצות ותוכן הקדושה, היא מושכת עמה את כולם, וכמה מרגשת היא האומה את היחש הכפול של קדושת הארץ וקדושת הגוף התלוי במצוה חביבה זו! וישראל אע"פ שאינם נביאים בני נביאים הם [כפסחים סו, ב] ומרגישים הם מקדושת נשמתם פנימה את האורות הגדולים המתלהבים יחד במצוה חביבה זו הכוללת קדושת הארץ וקדושת הגוף, ועושים אותה בשמחה ובהידור גדול...

וכן כתב הרב במקום אחר (מאורות הראי"ה לירח האיתנים עמ' רצב):

זה יהיה לנו למוד לדורות, כי להאומץ הדרוש לנו לבנין ביתנו, כלומר בנין הבית הלאומי שלו, זקוקים אנו דוקא לאימוץ הרוחני, לאימוצו של החג, לאימוצו של דבר ד' הקיים לעד...

באופן מפורש יותר כתב הרב (אוצרות הראי"ה עמ' 372):

חג הסוכות זה הוא חג קדוש אשר את ששוננו והדרו לא נוכל לחוש, כי אם בשבתנו על אדמתנו האהובה, המעוטרת גם אז בשפירי-שמי-תכלת נחמדים לעין, ואוויר טהור ממוזג מרפא-לעצם, והם המזכירים אותנו את יד ד', אשר הביאה אותנו אל ארץ-הכרמל הטובה והנעימה, המחדשת בנו עוז וחיים ותקווה, כי עליה עוד יציץ ופרח ישראל.

המעבר בין יום הכיפורים לחג הסוכות מבטא את בניית הבניין השלם של האומה בארצה, בניין הרוח ובניין החומר אשר באים לידי ביטוי שלם בישיבת הארץ. רק באופן זה מובנת השמחה המיוחדת שלנו בחג הסוכות, כי אין שמחה אלא בישיבת הארץ (אור החיים, דברים כו, א). חג הסוכות משלים את גילוי ייחוסם של ישראל כעבדים וכבנים לה', ומגלה את השמירה המיוחדת של ה' על עמו. מתוך כך אנו למדים על בניינו של עם ישראל בארצו.

